

Programkommentar till spansk och katalansk afton

Kombinationen gitarr och piano är inte så vanlig i klassiska sammanhang. Därför är det extra roligt för oss att presentera just dessa båda instrument med två skickliga musiker - Mattias Jacobsson Schulstad, gitarr och Bengt Forsberg, piano.

Manuel de Falla föddes i Cádiz i Andalusien i södra Spanien, och växte upp i ett musikaliskt hem - modern var pianist. De Falla tog stort intryck av de folksånger hans mor sjöng för honom. Vid 17 års ålder medverkade de Falla vid en konsert i Cádiz, då man bland annat spelade Edvard Grieg. Då kände han, enligt hans egna ord, att han hade sin livsuppgift inom musiken. Tre år senare kom han in på pianolinjen på musikhögskolan i Madrid och lyckades snart vinna första priset i soloklassen.

Några år efter högskoletiden träffade han Felipe Pedrell, som fick Manuel de Falla att upptäcka flamencon.

De Fallas första succé var operan *La vida breve* (Livet är kort) 1905. Bland hans verk kan också nämnas *Nätter i spanska trädgårdar* för piano och orkester, baletterna *El amor brujo* (Kärlekens trollmakt) och *El sombrero de tres picos* (Den trekantiga hatten).

Ikväll spelas följande verk av de Falla:

I **Homenaje** för gitarr, som inleder konserten, apostroferar de Falla till *La soirée dans Grenade* av Debussy, som är skriven till minne av Debussy. De Falla har förklarat att trots att ”Debussy inte har lånat` en enda ton från den spanska folkmusiken, förmedlar verket på ett föredömligt sätt en bild av Spanien”.

Samma verk framförs senare under konserten i en pianoversion.

Baletten **Den trekantiga hatten** bygger på en roman av Pedro Antonio de Alarcón som i sin tur utgår från en historia om borgmästaren och mjölnarhustrun. Den fullständiga baletten innehåller elva nummer med olika former av danser som fandango, seguidillas och farruca.

I kväll får vi höra **Seguidillas** ur denna balett.

Operan **La vida breve** - Livet är kort - skrev de Falla 1905 men urpremiären skedde först 1913 i Nice. Med *La vida breve* knöt de Falla an till den spanska zarzuelan. Verket handlar om flickan Salud som blir övergiven av sin älskade Paco trots att han lovat evig kärlek. Med kastanjetter, gitarr och speciell behandling av sångstämmor framträder den andalusiska folkmusiken. Operan saknar operaliknande arior och ensemblescener, men här finns istället ett slags recitation som blandas med visformer och danser.

Ur denna opera får vi lyssna till **Spansk dans nummer 1**.

Baletten **El amor brujo** som de Falla skrev 1914–15 bygger på ett libretto av Gregorio Martínez Sierra. Baletten har klara drag av musik från de Fallas hemtrakt Andalusien, med sånger med andalusisk-spansk dialekt av romsk kultur.

De Falla har gjort flera versioner av verket, med såväl liten som stor orkester. Den slutgiltiga versionen för balett med stor orkester från 1925 har 13 nummer. Senare arrangerade de Falla fyra av dessa nummer för piano.

Ikväll hör vi tre av dessa fyra nummer: Pantomima, Romance del pescador (Fiskarens sång) samt den mycket kända Danza ritual del fuego (Rituell elddans)

Isaac Albéniz, föddes i Camprodon i Katalonien och började redan i koltåldern lära sig pianospel från sin äldre syster och vid fyra års ålder uppträdde han som pianist. Han sökte som sjuåring inträde i konservatoriet i Paris, men han bedömdes för ung, tänka sig. Men som 16-åring fick han i alla fall börja vid musikhögskolan i Leipzig och därefter i Bryssel Där vann han 1879 ett förstapris som pianist, men han ville till varje pris studera för Franz Liszt. Men väl i Budapest fann han att Liszt var på annat håll och han träffade aldrig sin förebild.

Albéniz skrev uteslutande för piano, bland annat Spansk svit, Spansk rapsodi och Iberia, En del av hans verk har senare transkriberats till andra instrument. Ett känt sådant stycke är Asturias (Leyenda) från Spansk svit, Op. 47 som ofta framförs på gitarr men också som symfonisk rock.

Kvällens verk, **Azulejos**, är från 1909. Albéniz avled under kompositionsarbetet. Tonsättarens hustru bad därför sin vän tonsättaren Enrique Granados - även han en betydande kompositör för piano - att fullborda verket.

Claude Debussy blev världsberömd med sitt Förspel till en fauns eftermiddag från 1894, som anses vara ett av de tidigaste "impressionistiska" musikverken. Inledningens flöjtsolo torde höra till en av musikhistoriens mest kända melodier.

Debussy kom som tioåring in på konservatoriet i Paris där han studerade för bland andra Ernest Guiraud och César Franck. 1884 vann han Rompriset med sin kantat L'enfant prodigue (Den förlorade sonen).

Tillsammans med Nocturnes (1899), operan Pelléas et Mélisande och orkesterverket La mer (1905) befäste Debussy sin position som en av dåtidens största kompositörer i Frankrike. Bland hans kammarmusik kan nämnas pianoverken Estampes, Images (I–II), sviten Children's corner och Préludes. 1909 visade sig de första symptomen på den cancer som skulle leda till hans död. Av sex planerade kammarmusikverk hann han bara färdigställa tre: sonat för cello och piano, sonat för flöjt, altfiol och harpa, samt sonat för violin och piano. Debussy avled 1918 i Paris.

Debussys **Estampes** skrevs 1903 och är ett verk för piano i tre korta satser med kvällens verk **La soirée dans Grenade** som nummer två. Debussy försöker få fram bilder från Granada i Spanien. Debussy hade varit i Spanien, men en enda gång och vistelsen i San Sebastián de los Reyes nära Madrid begränsades till bara några timmar.

Miguel Llobet började som konstnär vilket han för övrigt fortsatte med hela sitt liv. Som tonåring blev han intresserad av gitarrspel och fick Francisco Tárrega som lärare. Miguel Llobet är en av dem som betydde mest för gitarrspelets renässans under 1900-talet. Han verkade 1904–14 i Paris och turnerade i Sydamerika, USA och Europa. Manuel de Falla skrev Homenaje á Debussy, som spelas i kväll, för just Miguel Llobet.

I kväll får vi höra några katalanska folkvisor som Llobet har arrangerat. Mattias kommer att presentera verken närmare under konserten.

Federico Mompou föddes i Barcelona 1893. Han kan kallas minimalist, med förhållandevis korta intima och delikata verk. När han var nio år hörde han musik av Gabriel Fauré, vilket kom att påverka honom, liksom Erik Saties musik. Mompou studerade också vid

konserveriet i Paris där Fauré var rektor. Han verkade flera år i Paris där han framförde flera av sina verk, men endast i privata sammanhang, mycket beroende på hans blyghet. Det var också denna blyghet som fick honom att överge en karriär som pianist och istället koncentrera sig som tonsättare. Mompou skrev i första hand för piano men även en del sånger för röst och piano.

I kväll spelar Mattias Jacobsson Schulstad delar ur **Suite Compostelana** som ursprungligen skrevs för Andrés Segovia.

Joaquín Rodrigo, som föddes i Sagunto (Valencia), blev helt blind vid tre års ålder och skrev därför sina tonsättningar i blindskrift, Braille, som därefter transkriberades för publicering. Rodrigo var själv ingen gitarrist utan i första hand pianist. I Paris studerade han komposition för bland andra Paul Dukas. Från 1947 upprätthöll Rodrigo en professur i musikhistoria vid Complutenseuniversitet i Madrid, där för övrigt även Manuel de Falla varit verksam.

Förutom kvällens konsert har Rodrigo skrivit andra gitarrkonserter, bland annat *Fantasia para un gentilhombre* (Fantasia till en gentleman) för gitarr och orkester till Andrés Segovia och konserten *Concierto Andaluz* från 1967 för fyra gitarrer. Vidare en mängd kammarmusik för gitarr, piano, och andra soloinstrument samt flera orkesterverk.

Hans gitarrkonsert **Concierto de Aranjuez** är utan tvekan det mest kända verket för gitarr och orkester. Konserten skrevs 1939 i Paris för gitarristen Regino Sainz de la Maza. Enligt Rodrigo och hans hustru, den spanska pianisten Victoria Kamhi, skrevs konserten som en betraktelse över att paret förlorade sitt första barn i missfall.

Med sin *Concierto de Aranjuez* skapade Rodrigo en "hit" om uttrycket tillåts. Tonsättaren har senare, på uttrycklig begäran, arrangerat om verket för andra instrument som exempelvis harpa till den spanske harpisten Nicanor Zabaleta, flöjt till James Galway och cello till Julian Lloyd Webber.

Framför allt har lyssnarna tagit till sig det berömda och drömska Adagiot där gitarren och det engelska hornet i orkestern spelar i en andlös dialog. Trumpetaren Miles Davis har spelat in en version, arrangerat av Gil Evans, på skivan *Sketches of Spain*. Dessutom känner vi igen temat i filmen *Brassed off* från 1996 (om en nedläggningshotad gruva och dess brassorkester) där solistinsatsen framförs på flygelhorn.

Och i kväll får vi lyssna till en version för gitarr och piano.

Pär Trehörning